

RÁOLVASÁSOK, ARCHAIKUS NÉPI GYÓGYMÓDOK

A MAROS MENTÉRŐL

Ferenczi Imre

I.

Az orvostudomány térhódítása előtt a tapasztalaton alapuló, a tudálékosságból divatozó, az érzelmi-szimpatikus reakcióból fakadó és a varázsló jellegű gyógymódok fontos funkciót tölthettek be a népeletben. Legtovább a falvak idős lakossága őrizte meg emléküket. Összegyűjtésük értékes forrásanyag mind az orvoslás történetének vizsgálatához, mind pedig a folklór tanulmányozásához. Különösen figyelemreméltók azok az adatok, amelyek a varázslat és általában a mágia hatékonyságába vetett hitet tükrözik. Évszázadok múltával a letűnt nemzedékek gondolkodását és illúzióját őrzik meg az utókornak. A belőlük áradó történeti és etnográfiai anyag a hajdan nekik tulajdonított funkciókat a kutatás középpontjába kívánkozik. Az etnográfusra háruló egyik fontos feladat abból következik, hogy a változatos tudásanyag térbeli dimenzióban tölti be szerepét, vagyis nyelvi és egyéb okok miatt etnikus, táji és lokális variánsokban funkcionál. Innen ered annak a követelménynek a hangoztatása, hogy csak a lankadatlan és módszeres gyűjtőmunka teszi lehetővé a megbízható elemzéseket. A történeti források népi gyógyászati adatai szerfölött becsesek, de rendkívül szűkösek. Ezen túlmenően a recens paraszti ismeretanyag megmentését a rohamos szemléletváltozás és az orvostudomány térhódítása még inkább fokozza.

A népi orvoslás körébe utalható etnográfiai közlemények száma örvedetesen növekszik¹, de okkal hangsúlyozzuk, hogy még a jobban kutatott tájakon sem hanyagolható el a tárgykörünkbe vágó folklór gyűjtése. Vonatkozik ez a szegedi tájra, s még inkább a délkelet-alföldi vidékre,

noha itt régibb és újabb közleményekre hivatkozhatunk.² Az előbbi megfontolások inspirálták egyik korábbi közleményünket, amelyben a bánsági magyarok archaikus orvosló hagyományát ismertettük.³ Ezúttal a Maros mentén fekvő településeken 1968-1977 között hangszalagra vett és följegyzett gyógymódokat mutatjuk be. Adataink a következő helységekből származnak: Apátfalva, Ferencszállás,⁴ Kiszombor, Kláralfalva, Maroslele és Szóreg. Apátfalva kivételével közigazgatásilag a régi /1920-ig/ Torontál megyéhez tartoztak. Ezért, de a közelség miatt is e községek etnográfiai és folklorisztikai tekintetben erős kapcsolatot mutatnak az észak-bánsági magyarok népi kultúrájával. Nagyjában és egészében a szegedi táj népi műveltségére jellemző vonások dominálnak gyűjtőpontjainkon, mindez azonban nem csökkenti a helyi sajátosságok értékét, a lokális színezetű hagyomány tanulságát.

A tapasztalati és a hiedelmi alapon keletkezett gyógymódok olykor nagyobb nehézség nélkül megkülönböztethetők. Az esetek többségében azonban bajos dolog a racionális és az irracionális összetevők szétválasztása. Különösen akkor lehet ingatag az ítélet, ha a tudományosan igazolható tapasztalat és a mágikus járulék egyformán része a gyógymódnak. Más okból is nehéz az adatokat a racionális, a mágikus vagy a kettő keveredéséből keletkezett mágikus-racionális minőség szerint elrendezni.

Időbelileg a századfordulóhoz /1890-1920/ köthető és szinte kivétel nélkül az ember-orvosláshoz sorolható gyógymódok bemutatásánál a nép körében szokásos elnevezést vesszük tekintetbe. Adataink a következőképpen csoportosíthatók: 1. *a gyermek szemverése*, 2. *ólomöntés ijedtségre és más betegségek elhárítása*, 3. *a gyermek természetes fejlődésének /járás, beszéd stb./ serkentése*, 4. *a felnőttek orvoslása*.

II.

1. A g y e r m e k s z e m v e r é s e

a./ Neköm vót egy kisfijam. Egésségös vót, nem vót semmi baja. Szopott még. Olyan három hónapos, olyasvalami vót. Atgyútt a szomszédasszony. Osztán mondom neki: - Jaj, de beteg ez a gyerök! De azelőtt is vót ottan mán /az asszony/. Oszt monta: "Jaj, de szép kis büdös kölök! Jaj, de szép kis kölök!" Oszt elmönt haza. Oszt akkor egy kis idő múlva rettönetös beteg lött /a gyerek/. Órán, szá-ján gyútt a hab. Mögfeketedött a gyerök. Átgyün, elgyün a szomszédasszon, mer érzötte az nyilván. Mondom neki: - Jaj, Mári néni! De nagyon beteg ez a gyerök! Mit csinájjak!? Mi van evvel? - Hájnye! - aszongya - add ide mán, no! Aszongya. Ő osztán fölvtötte, mögmozsdatta háromszor.

Akkor oszt a tányérba öntöttünk vizet. Oszt akkor abba a tányérba belemártotta /az ujját/, oszt húzogatta /a gyerek arcán/ végig. Aszonta, szömverésbe van.

Ezt imádkozta rá:

Szív szerette, szöm mögverte,

Szerelöm möggyáldta.

A kis fenekénél állt, oszt a kis fenekire vert. Ennyit mondott az asszony. Mög osztán még a hajából is vágott egy-két szál haját. Akkor möggyújtotta, oszt annak a füstjít a kicsinek az orráhon tartotta.

De úgy igaz, mint ahogy itt vagyok. Mög vót feketödvö /a gyerek/, szóval maj möghalt. Gyútt a hab a szá-ján. /A-pátfalva/3

b./ Olyan sovány vót, fogyott az a gyerök. Osz nem úgy övött, nem úgy hízott, ahogy köllött vóna, hanem inkább fogyott, fogyott. Oszt aszt váltott gyeröknek monták, kiváltott gyeröknek.

Hát, akkor vitte az annya orvoson, mög hát az annya csinált neki, amit tudott. Osztán hát, akkor rámonták, hogy ki van váltva. Annak monták akkor, amék gyerök olyan sínlödö beteg vót, amék bele is halt.

Mög macskát töttek be, ha kimönt az annya a gyeröktül, hogy maga ne maraggyon, mer kiváltják a gyerökt. Hát osztán, hogy hogy történt ez, vagy ki /tette/, hát aszt mán én se tudom elmondani. Csak aszt tudom, hogy mindég így csinálták. Hogy milyen alapon lött beteg, hát aszt nem tudom, csak fogyott a kisgyerök. Oszt nem olyan formás vót, mint az igazi kisgyerök. Mer, mongyuk ez ki lött váltva, a másik pedig hát, amék szép, egésségös, az mán nem úgy nézött ki.

Mög köllött körösztolni /a gyermeket/ mán egy hétre, mer kiváltják. Ilyenöket beszéltek akkor. Még mög nem vót

köröszőlve, addig mindég macskát töttek oda, hogyha kimönt az anyja. Ne lögyön magába, mer akkor kiváltják a gyerököket. De, hogy ki váltotta ki, vagy hogy, errül mán nem tudok mondani. /Ferencszállás/⁶

c-1./ Szömrül verték a gyerököket. Akkor ráimádkoztak az öregasszonyok, és a sarokba vizet mértek rá kanállal. Kilenc kanál víz lögyön a bögrébe. Akkor vissza kimérték, a sarokba, le a földre. Hogyha lött kilenc kanálbul tíz kánál, akkor - úgy monták - mög van verve. /Nevetve:/ Mer másoccor biztos nem teli merítötte. Akkor valamilyen imáccságot elmondott, és akkor monta utána, hogy:

*Szív szerette, szöm mögverte,
Mégis nagyobb az Úristen ereje.*

Hát igen, akkor úgy történt, hogy elhagyta a sírást a gyerök, de nem bizonyos az, hogy azér, mer az /asszony/ imádkozott rá. /Kiszombor/⁷

c-2./ Szülém mindég úgy csinálta, vizet öntött kis edénybe. Vót olyan kis bádogtányér. Beleöntötte azt a vizet, amit ű kimért. Aszonta, ennek kilenc kanál víznek köll lenni. Ha ez a kilenc kanál víz megnyó/1/, akkor biztos, hogy mögverték a gyerököket szömmel. Mögmosdatta, háromszor - lefelé - visszakézbül, a fonákjával. Evvel törölte le, és akkor azt a vizet ugyan /ismét/ mögmérte a konyhaajtó vagy a házajtó sarkára. Persze hogy lefolyt a víz a földre. Ha mögvót a csapós /bó/ kilenc kanál víz, azt mondta: "Na, lássátok, hogy mög vót a kislány verve szömmel?" De hogy oszt ű mit mondott /imádkozott/, én mán nem tudom. Mögkóstolta a vizet, hogyha sós /ízű/, akkor az is bizonyította a ronást. A szülémtől láttam.

Elbeszélte neköm azt is, hogy még az ű fiatalkorába visszajárul adták rá a kisgyerökre az ingöt, hogy mög ne verjék szömmel. Kifordították az ingöt. Szóval ilyenöket csináltak. Piros szalagot varrtak az ingöcskére. Ez is használt. Vagy a karjára, a kisgyerök karjára kötöttek piros szalagot. Hitték, hogy jó a szömverés ellen. /Kiszombor/^{7/a}

c-3./ Vitték a gyerököket az imádságos asszonyhon, mör úgy monták, szömmel verték. Szájába vötte az illetö a vizet, és akkor rálötykölte a babára. Kanalat tartott oda. Lecsúrgott a gyermek arcáról az a víz, hát az tán több vót, mint egy kanál. Mer' egy kanállal vött be a szájába, és mikor ráflötykölte a gyerökre, több kanál víz lött belöle. Láttá az asszony, hogy mög van verve.

- Na, akkor tudja mit csinált? /Nevet a praktikán./ Akkor a pöndöl aljával a homlokától lefele mögtörölte. A fonákjával. Háromszor lefelé húzta. Mindég lefelé húzta.

- Na, még akkor csináltak szenesvizet. Mikor forr a víz, akkor olyan széndarabokat dobnak bele. Ha azt fölveti a víz, akkor nincs mögverve, de ha lenn marad, mögverték.

Vagy pedig csutka hamuját tyszik bele. Ha lenn marad, szömmel verték a gyerököket. Utána a vizet a sarokba köll önteneni, mög a csúrgásba /ereszcsorgásba/. Vagy ide, vagy oda. Ez csak arra jó, hogy mögnézzék, van-e rontás. /Kiszombor/7/b

c-4./ Nahát, mit mondjak. Tizenhat éves vótam, mikor ugy-e férjhön möntem. Hát akkor ugy-e még divat vót, hogy vasárnap, mindön vasárnap elmöntünk a templomba. Akkoriba a' vót a divat. Mer' az újruhát csak a templomba vöttük föl. Hát nem azér', itt van a szomszédasszonyom, mögmondja! Kis fekete, kis filigrán fiatalasszony vótam. Hazamegyek! De én olyan beteg vagyok, hogy Jézus Mária! Épp átgüött Viktor néni, a szomszédasszony. Aszongya: - Mi lelt tégöd?! - Nem tudom, mer' templomba vótam. De mondom, úgy néztek is ott, á! - Te! Nem vagy te mögverve szömmel?! - Ugyan Viktor néni! - Gyere csak ide lányom! Ül le ide a székre! Leültem a székre. Elkezdí mondani /az imádságot/ és kezével bizsörgetni /simogatni/ a homlokomnál. - Hááá! De mög vagy verve szömmel! De tényleg ásított szövény úgy, hogy majd kimönt az álkapcsa. /Neveti./ Azután jobban löttem. /Kiszombor/7/c

c-5./ *Imádság szömverés*kor. Ez úgy kezdődik, hogy *Atyának, Fiúnak, Szentlélőknek*. Elmond egy Miatyánkot és utána azt mondja:

*Ahol jön a Szűszanyám, Máriám ötet zöld erdőből,
Előtáldí három szép zsidólányt.*

Kérdezik tőle: Hol voltál Szűszanyám Máriám?

A Jordán vizénél, ott körösztozték az Úrjézust a Jordán vizébe.

Ennek a kis - mondjuk, Jószikának vagy Sáríkáknak - se a szíve, se a szíve gyükerének az átkozottak ne ártsanak.

Odavötte a babát az imádságos asszony, és mindég úgy bizsörgette /simogatta/ a fején, hogy ott érje a hatása, hogy möggyógyétsa.

Na, hát mögverték szömmel. Akkor az az illető, az imádságos irgalmatlanul ásít. Akkor használt az imádsága.

Na, mikor ez mögvan, akkor ugy-é körösztozt vötünk: *Atya Isten mulaszd el, Fiú Isten oszlasd el, Szentlélők Úristen semmivé tögye*. Ezzel fejezi be.

Hát persze oszt az imádságos asszonynak csurog a könnye, mög mindöne. No, hát mög vót verve szömmel. Ha nincs mögverve, akkor nincs ez az álmoság, fáradság. /Kiszombor/7/d

d./ Török Piri néni /Molnár Gáborné/ imátkozott rá a Piroskámra, mer mindig ordított, mióta Márta atyánk /Márta István/ ránézött. De, hogy mit mondott, aszt sose löhetőtt kivönni. /Maroslele/8

e-1./ Nézték a gyerököket. Aszongya: "Ne nézzed mán, mer mögveröd szömmel!" Vót ilyen. Akkor hazagyött a dologrul /mezőről/ az embör: "Na, hajicsd rá a kalapod a kis-

gyerök fejire, vagy a sipkát!"

Az én fiam is, mikor kicsike vót, az uramnak az öccse ott dőgözött. Kis ablak vót, oszt ott szabóműhely vót. Nagyon előkelő szabó vót. Akkor még kicsi vót a fiam, és mutattuk a mestörnek: "Nézze Bandi! Itt van a mi fiunk!" "Nem nézök rá, mer - aszongya - mögveröm szömmel!" Árt a gyeröknek, ha ránéz. Akkor mán beteg. /Szöreg/

e-2./ A szömverés a Piros néném lányával történt, Piroskával. Itt vótak nálunk. Elgyütt a kislán apja Deszkrül. De mán akkor egy kicsit beivott. A kislánnak addig sömmi baja se vót. Gyün danolva a Pirooska. Möglátta az apját, oszt eccör csak mögáll szöme-szája. Aszongya anyám: - Ugyan vidd el mán a szomszédhon, nézze mög, imádkozzon rá! Hát osztán elvitte. Aszongya a szomszédasszony: - Ejnye! Ugyan kicsináltak ennek a lánnak, de mögverték szömmel! Közbe az apja házamönt /Deszkre/.

Mögmosdatta, de nem csinált mást neki sömmit. Mögmosdatta, /az anyja/ elhozta haza. Aszongya: - Nem köll mán most semmit tönni. Mikor mán hazahozták, akkor mán mögén danolt a kislán. Az apja mög gyütt vissza. Aszongya Piros az urának: - Micsináltál a Pirooskának, mer nagyon beteg lött?! - Hallod! Tán még a szívit is láttam! - aszongya. Szóval úgy mögverte szömmel, úgy mögnézte, hogy még a szívit is látta. De szóval nem lött aztán sömmi baja. /Szöreg/10

e-3./ Aszongya anyám, hogy kinn ültek előttünk az uccán, kártyáztak. Osztán a komájuknak a bátya is kinn vót. Akkor vötték mög az én nénémnek a ruhát, olyan kis rúzsaszín kartont. A kötő kék vót, a ruha mög rúzsaszín. Oszt fölötöztette anyám az új ruhájába. Olyan kétéves vót. Odaállt az embör elibe, aszongya: - Nézze kend mán mög, milyen szép ruhám van! - Na, ki vötte?! - Köröosztanyám.

Akkor az embör elmönt haza, adni a jószágnak. Hajja, hogy kijabálnak. - Jaj! Mingyá möghal a kislán!

Akkor visszagyütt az embör. Aszongya: - Hajja! Most mongyák! Semmi baja se vót annak a lánnak! Itt forgott elöttem, hogy milyen szép az ű ruhája. Aggya mán ide, maj mögmosdatom!

Mögmosdatta a kislánt, osztán semmi baja se lött azután. A szájába vött vizet, osztán avval mosdatta mög. /Szöreg/11

e-4./ Akik úgy imádkoztak rá a gyerökre, azok tányérba, zödvirágos tányérba töttek, mértek vizet. Három kanál vizet. Dea tányérba elébb beleejtették három möggyújtott gyufának a parazsát, fejét. Ezzel a vízzel mosdatták mög a gyerököt. Mögmösták, a kis arcukat, kezüket, lábukat, és akkor mögmérték a vizet. Közben imádkoztak. A Miatyánk vót, mög az Üdvözlet, más sömni. Akkor mögmérték a vizet - de annak szentölt víznek köllött lenni -, és ha mög vót verve szömmel, akkor több lött a víz egy kanállal. Ha nem lött több, akkor röndös vót, akkor nem az vót, aszonták. Osztán a vizet a böcső sarkához mérték kívülről rá. Ráöntötték a vizet, a négy sarkáhon szokták kanállal. Vót, akit háromszor köllött mosdatni, imádkozni, de vót, akin

eccörre elvégezték. Ha nagyobb vót a gyerök, nem vót böcső, az ajtószarkáhon mérték a vizet. /Szőreg/¹²

e-s./ Mindég vót egy jószasszony, osztán mikor szömrül esött a gyerök, azt hítták. Kimért a kanálba vizet. Avval a vízzel mögszentölte, mögmosdatta a gyerököt. Mondott imádságot. Utána a mögmaratt vizet ráöntötte az ajtószarkára. Aszt nem hallottuk, mijé. Azt tartották, hogy a sarokhon ráöntött víz alá kanalat töttek, és nem fért bele. Mög-szaporodott a víz. "Nézzétök!" - monták. Nészték is. Akkor oszt mög is gyógyult a gyerök. Az az asszony, aki végezte, elálmosodott. Mikor ráimádkozott a gyerökre, ásított. A gyerök elálmosodott, mög vót, mikor elaludt. Akkor monták, hogy biztos mög vót verve a gyerök szömmel. /Szőreg/¹³

A szemverés gyógyításáról Szőregen főnmaradt egy ráolvasó imádság szövege is. Az Aranykorona c. /24. kiadása/ imakönyv elején található üres lapon /két oldalon/ Bálint Sándorné Kis Borbála /sz. 1859/ írta le magának a múlt század végén. Gyermekei örökölték és őrizték meg a könyvet. Többen megerősítették visszaemlékezésükben, hogy Borbála néni fölkapott "ráimádkozós" asszony volt a két világháború között. Sokan vitték hozzá a sírástól elkínzott gyermekeket. Idős leányai¹⁴ ezeket mondták el néhai anyjuk gyógyító tevékenységéről:

Hát, tuggya, az nagyon érdekös vót, mer éjjel is gyűttek hozzá. Bezörgettek az ablakon. - Boris néni! Gyűvünk! Na, jól van, begyűttek. Akkor mingyán elővötte a vizet, mer szentölt víz mindég vót. Akkor imádkozott. Akkor egy kicsit mögitatta azt a picí gyerököt. A szájából mögitatta. Közbe, mikor végezte az imádságot, ásítózott. Ez aszt jelentötte, használ. Azér ásítózik, hogy használ az imádsága.

Az édsanyám a jószágra is ráimádkozott. Vótak itten, nálunk is mindég vót csikó. És akkó hát, beteg, baja van, de nem tudták, hogy micsoda. "Hát szóljunk Boris néninek! Vidd el Kis Borisékho! Osztán vezesd be, osztán az majd ráimádkozik!" Ismerték, jól ismerték.

/- Ugyanazt az imát mondotta a gyermekekre is, a kis-csikóra is?/

Nem tudjuk, mer nem hallottuk.

A ráolvasó imádságnak régi hagyománya volt Szőregen. Kiténik ez KALMÁNY LAJOS közleményeiből. A szegedi táj

nagy folklór-gyűjtője a múlt század végén közel 20 rá-
olvasó imádságot közölt a községből.¹⁵

Érdemes azonban megjegyezni, hogy Szőregről nem mutat be
szemverésre mondott imádságot. Szajáni följegyzése,¹⁶
BALINT SANDOR szegedi adata¹⁷, amelynek párhuzamát utóbb
Verbicáról /korábbi Egyházaskérről/ közöltük,¹⁸ lénye-
gében egyezést mutat a Kis Borbála inakönyvében talált
/1975/ szöveggel. /1. és 2. sz. kép/ A nehezen olvasha-
tó és itt-ott kiegészítésre szoruló imádság terjedelme-
sebb, s így rekonstruálható;

Egykor a Boldogságos Szűz Mária
elutazott Betlehembe az ő szent Fiduval,
az öldött kis Jézussal. Előtdáldt
három szidőlednyt. Azt mondja a
három szidőledny: Boldog-
ságos Szűz Mária,
mutasd meg nekünk szent
fiadat. Olyan szép az öld-
dött kis Jézus, mint a napfény.
A másik mondja: olyan szép,
/mint a/ holdvilág: olyan szép,
mint a ragyogó csillag. Azonnal
mögverték az öldött kis jézus szö-
mit. Möggyön a Szűz Mária, elviszi a Jor/dánhoz/
mosdd vizibe:
az Atyának, Fiunak, Jézusnak
a szent neveiben, szerelmes magz/atom/
Jézusnak a szent neveiben,
Istennek minden szentjeinek,
Körösztlő Szent Jánosnak szent
neveiben, ki az Ur Jézus Krisztust
mögkörösztlte a Jordán
viziben szentölt vízzel, szen/tkeresattel/
én is avval akarom eat a /.../
/v/ajdt eloszlatni. Mögfogom
az őt ujjammal: az Atya Isten
törje, a Fiu Isten rontsa, a Szentlélek
eloszlassa, a teljes Szentháromsdg
möggyógyitsa.¹⁹

egykor boldogságos szüsmarija
elutasított belekémás öntéjével
azáltal hogy szüsalé kötanált
háromsidot éjút astmoyya
~~harm~~ háromsidot éjút boldog
sögösszümásija
mútas mögnéküként
fjadat ojansejával
dot hisz szüsmiangfey
amásikmoyya ojansej
hódreilig az ojansej
minaragogyosilogazonnal
mögrec ^{teh} azáltal hogy szüszü
méllyön azüsmarija ebreite ajormos
dovizibe

az agának fiúnak jesusnak
parentneriben gerelménegrat
jesusunak jeleniben
istennek midon setezinek
kövöskölözantjának zent
neriben kiav jesus kirtust
mög kövöskölözantján.
vissiben sentöltre isel senke
ennis arca akaromertan
reajiteloslatni mögfo
azötuzammal aray disten
törzeafiju isrocsa arsentel
dovlasa atelessetharomsäg
möggyöjtesa

A ráolvasás /ráimádkozás/ a szó mágikus erejébe vetett hiten alapul, a gonosz /démoni/ hatalom elűzésére szolgáló ellenvarázslat. A szőregi példában jól megfigyelhető a kettős tagolódás: a bibliai keretbe helyezett esemény föl-idézése és a tulajdonképpeni varázslat, a betegség szétzúzása. Az ima a természetfölötti erőre hivatkozik, a Jézussal történt eseményre utal. Azt a - keresztény értelemben vett - primer cselekményt idézi föl, amikor és ahogyan Mária a szemverést elhárította. Az imádkozó /beavatott/ a varázslat prototípusában szereplő istenséget utánozza, és távozásra szólítja föl a betegséget okozó démont. Így történik a *megigézés* elleni ráolvasásban is. A vízmerés, a vízzel végzett lemosás, a füstölés /ld. apátfalvi változatunkat/, a cselekmény-mozzanatokra való kínos ügyelés mind-mind jellemzője a purifikáló varázslatnak. A megbizonyosodás jelei: a kimért víz megszaporódása, a ráolvasáskor /imádkozáskor/ jelentkező ásítás, fáradság, vagyis a betegség levétele a gyermekről, a cselekményre és az imára jellemző titkosság, a gyógyításban a kiválasztottság bizonyos fokú érvényesülése megengedi azt a következtetést, hogy némely tekintetben ókori, s bizonyos pontokon samanisztikus orvoslás maradványát lássuk a szemmelverés elhárítására született és elterjedt népi gyakorlâtban. Az antik- és a középkori hagyomány általában visszatükröződik a szó mágikus erején alapuló imákban, mondják azt megigézés ellen, ficamra, stb.²⁰

A Maros menti szemverés elleni gyógymódok közeli párhuzamát olvashatjuk Tápéról,²¹ a Vásárhelyi-pusztáról²² és Orosházáról.²³ A recens anyag rendszeres és kiterjedt gyűjtése egyre több és biztosabb támpontot nyújt a történeti századokból fennmaradt adatok folytonosságának igazolására.²⁴ Megfordítva az érvelést, a máig föllelhető archaikus paraszti orvosló hagyományok megerősítik azt a feltevést,

hogy a szórványos történeti adatokból ismert ráolvasó gyógy-
módok emberöltők óta elterjedtségnek örvendtek. BORNEMISZA,
PÉTERnek köszönhető, hogy az *Ürdögi kísértekről* írott könyvé-
ből a 16. században az igézet ellen alkalmazott imaszöveg-
ről tudomásunk lehet.²⁵ Bár a 19. és 20. században főljegy-
zett szemverés elleni ráolvasó /ima/szövegek rokon alapgon-
dolatot tükröznek, mégis valójában egymástól eltérő típus-va-
riánsok. A 16. századi leírásokban a Jordán folyóból merít-
tett, s a piros márványkőre öntött víz 'eloszlásához' ha-
sonlóan - 'Boldogasszony parancsolatjából' - következik be
az igézet eltávolítása.²⁶ Ez a máig megőrzött egyik típus-
változat az analógiás varázslat jelentőségére utal.

2. Ó l o m ö n t é s i j e d t s é g r e , s z e m v e -
r é s r e é s m á s b e t e g s é g e k e l h á r í t á s a

a./ Mikor a gyermek sírt, beteg vót, hát el köllött
vinni egy asszonyhon. Vót itt egy idős asszony. Akkor oszt
avval ólmot olvasztottak. Beleöntötték a vízbe. Hát mikor
azt beleöntötték abba a vízbe, csak mutat ugy-e ilyen a-
lakot, amolyan alakot. Na, hát ez nőalak! Ez verte mög szöm-
mel! Hát ilyenök miatt sírt a gyermek. Ha pedig másmilyet
mutatott, férfialakot, akkor hát egy férfi vót. Mög vót
verve a gyermek szömmel. Osztán mög imátkoztak rá: Miatyán-
kot, Ödvözlégyet - ezöket szokták. Elkezdte imádkozni a
bíbajos embör:

*Aj-bdáj, macskahdáj,
Ha möggyógyul, maj nem fdáj!*

/Szentelt vízbe öntötték a megolvasott ólmot?/

Nem, csak hideg vízbe. Mer ugy-e hideg vízbe az a forró
ólom ilyen alakot mutatott vagy olyat. Ha férfi forma vót,
férfi verte mög szömmel, aszonták. Ha pedig olyan női for-
ma, hát akkor nő. Hát ugy-e ez mind olyan lehetlenség
vót valamikor. /Ferencszállás/ ²⁷

b./ Azt hallottam, mondták, vót itt egy asszony. Vit-
ték hozzá a gyermeköt. Nagyon sírt az a kicsi. Mit csinál-
janak? Elvitték a gyógyítóhon. Nem tutták, mi van, miér
sír, csak sír. Az asszony forró ólmot, ahogy mögolvadt,
beleöntötte a vízbe. Letötte a küszöbre, ott csinálta. Né-
zőgette, milyen alak. Embör vagy asszony alakja látszott
az ólombul. Akkor mondta az imádságot a gyermekre.

/- Hogy szólt az imádság?/

Nem tudom, hogy mit mondott. Vót az velem is, csitítottam a gyerekköt. Mondtam, hogy ne sírjon. Mögütötte magát vagy elvágta a picit kezit. Akkor simogattam, azt mondtam:

*Nyúlhdj, macskamáj,
Maj möggyógyul, ha nem fájl*

Hát az bizonyos, hogy ha mán nem fájt, akkor mán möggyógyult. Ez csak olyan, hogy a gyerek figyelmét elvonta. /Kiszombor/²⁸

c./ Csináltak 9 kis bubát /babát/. Ilyen kis vesszöt törtek és rongyot tekertek rá. Oszt akkor forgatták a gyerekek szájába ezt a kis bubát. Asztán elvitték a köröszttútra. Így, mint itt is van: erre is ucca, arra is ucca. Oszt akkor a köröszttúton elhánta a kicsinek az anyja. Kihajigálta.

/- Miért dobálta el a 9 bubát?/

Hát müljon el rúla az a betegség. Kihólyagozott a szája, mög a szájaszéle. Nagyon csúnya vót. Meggyógyult oszt. Hogy igaz-é vagy hogy, nem tudom. /Apátfalva/²⁹

d./ A gyerekeknek folyik a nyála, és akkor viszik, mikor a csürhe, a disznó gyün a pusztárul haza. Akkor odaáll /az út mellé/, oszt forgatja a szájába azokat a bábukat.

/- Hányat?/

Tizenkettöt. Oszt forgati meg a szájába, akkor oszt mindég a háta mögé hányja. Az anyja csinálja, csak az anyja. Akkor oszt elhajítja, oszt mindég hátra fele, ahogy gyün a disznó, oszt mongya:.

*Zsébire müljon, csürhe gyüljön,
zsébire müljon, csürhe gyüljön!*

Ezöket mongya. Akkor csinálja, mikor gyün a disznó, a sertés haza az erdőbül.

/- Miből készül a bábu?/

Kis gally, egy kis fehér rongyot rátekernek. Mindegy, ingből, akármilyen rongy lehet. /Ferencszállás/³⁰

e./ Ha fájt a kisgyerek gyomra, összetörtek a mozsárba mákot, megfőzték és odaadták a gyerekeknek. Nyugodtan aludt. Így nőtt fel sok gyerek. /Szóreg/

f./ Beteg vót a gyerek. A nagymama a megrágott zsömlemorzsát mögcukrozta, kendőbe kötötte, és odaadta a kicsinek. Ezt szopogatta a kicsi, evvel nyugtatta. /Szóreg/³¹

3. A g y e r m e k t e r m é s z e t e s f e j -
l ő d é s é n e k /j á r á s, b e s z é d s t b./
s e r k e n t é s e

a./ Ha a *kisgyerek* már áll, de *indulni még nem akar*, nagy késsel a lába között keresztet vágnak és ezt mondják: 'Békót vágok, *gyerököt szabadítok*.' /Ferencszállás/³²

b./ Ha a *gyerek soká járt el*, akkor aszt monták, hogy a kúdasasszonnyal, a kúdasasszony fogja a vesszőt, és meg kell veretni a talpát. Akkor majd elmén /elindul/ /Klárafalva/³³

c-1./ Odament egy cigányasszony. *Nem akart a gyerek beszélni*. Oszt kértek tőle egy kis kenyeret, amit /az/ kapott a koldulásnál. Oszt akkor adott neki. Avval a gyerekekkel megétették azt a falat kenyeret.³⁴

Aztán, mikor az anyja sült kenyeret, akkor egy kis cipót sült. Azt a kis cipót a gyerek fején /feje fölött/ széttörte. Ott törte szét, oszt mögétötte vele. Beszélt osztán a gyerek. Nem mingyá, csak beszélt aztán nem sok idővel utána.

Anyámtól hallottam. A régi időbe csinálták, az én időmbe már nem vót. /Apátfalva/³⁵

c-2./ Kenyérsütéskor, avval a vízzel, amivel a kiszült kenyér tetejét lemosták, az anyja mögitatta a *gyereket*, hogy *jobban tuggyon beszélni*. A maradék vizet fölcsapta a cserépre /a háztetőre/. /Apátfalva/³⁶

c-3./ Azt tartották, hogy a *gyereknek* a meggyúrt nyers kenyértésztából kell enni, és akkor *hamarabb tud beszélni*. /Apátfalva/³⁷

d-1./ Megtörtént, hogy a *gyerek* nem beszélt időre. *Nehезen kezdett el beszélni*. Ilyenkor frissen sült kiscipót törtek ketté a fején. Kör- vagy keresztalakba mozdulatot végeztek a feje fölött. Az anyja vagy másvalaki csinálta. /Ferencszállás/³⁸

d-2./ A *gyereknek*, aki *nem tudott beszélni*, "felvágták a nyelvét". Kenyeret törtek /szét/ a fején, hogy *jobban, meg hamarabb tudjon beszélni*. /Ferencszállás/³⁹

e-1./ Nem akar beszélni as a gyerek. Pici kiscipót

sütnek neki. Mikor kisült, avval csalogatják: "Gyere hamar, Kisfiam! Gyere kisfiam! Kapsz egy kiscipót, csak mongyad mán: cipó! cipó!" Mongya, mesélje neki valaki. Addig-addig, akkor oszt így lassan csalogatták. Mer azt a gyereket, amék nem tudott /idejére/ beszélni, avval a cipóval csalogatták. Pici kiscipót sütöttek. "Mongyad: mamma! mamma!" Mongyák, elmongyák neki, kérdezik tüle: "Mi ez?" Mondja neki a nagyannya: "Cipó! Cipó! Mongyad, cipó!" Na, még most se mondja. Majd lassan-lassan elkezdte. Foglalkoztak vele. /Kiszombor/ ⁴⁰

e-2./ Ha a *gyerek dadogós vót*, akkor kiscipót kellett széttörni a fején. Ebből egy darabot a kicsinek adtak, egy kisdarabot pedig a háttetőre dobtak. Ezt úgy mongyák: a kenyér az Úrjézus teste, Jézus Krisztus segít a bajon.

Hallottam azt is, hogy a kenyér lemosásánál használt vízzel itatják meg a dadogós gyermekeket. /Kiszombor/ ⁴¹

f./ Mikor kisült a kiscipó, akkor széttörték a gyerekek fején. Azér törték szét ⁴² azt a kiscipót, hogy *ne legyen dadogós*. /Kláráfalva/

g./ Az *első /kihullott/ tejfogát* a *gyerek* a kuc-kóba dobtá és ezt mondta:

*Egér, egér! Adok neked csontfogát,
Hozzál nekem vasfogát!*

/Apátfalva/ ⁴³

4. A f e l n ő t t e k o r v o s l á s a

A gyermekek orvoslásában aránylag nagyobb súlya volt a mágikus cselekményekkel keveredő vagy kizárólag a természetfölötti erőkhöz folyamodó gyógymódoknak. A felnőtteknél jobban éltek a tapasztalattal megszerzett tudással. Nemzedékek sora örökölte a hasznos és káros, a jó és rossz fűvek ismeretét. Alapos gyűjtéssel terjedelmes anyagot állíthatnánk össze a nép botanikai jártasságáról, a tea főzésére és a sebekre gyógyírként használható fűvekről, virágokról. Szórványos adatainkból is következtethetünk ezek gyakori alkalmazására. A szóba hozott községekben szintúgy, mint a szomszédos területen becsben tartották a *szentölt fűveket*, az ünnepekről hazavitt barkát stb. A gyógyfűvek

ismerői között akadtak kiemelkedő személyek, mégis aránylag ritkán váltak híressé. Talán azért, mert a fűvek használata jobban beletartozott a családi és közösségi gyakorlatba, kevésbé kötődött a természetfölötti erőkre támaszkodó mágikus cselekményekhez. A régiek emlegették a *fűves emböröket*, de hírük már homályba veszett. Kivételként említhető a nagyobb tájon ismert *csanadalberti embör*. Egyik adatközlőnk így emlékezett meg róla:

Csanadalbertibe, ott is van egy gyógyító embör. Az csak fűvet, ilyesmit főz. Oszt avval gyógyítja a betegöt. Hát nem tudom, hogy igaz vót-e. Szögedi vót az asszony, oszt elmönt ehön az embörhön. Sokat tud, mán az orvosok is mögengödték neki a tudományt. Eleinte sok baja vót. Hogy mi baja vót az asszonynak, nem tudom. Csak aszonta neki, hogy egy félodal szalonába tekerje be magát, osztán az möggyógyíccsa. Hát, hogy most ez való vót, vagy csak olyan ... De azt monták, hogy ez tényleg vót. Vagy nem vót igaz? Nem tudom, de ilyenökkel gyógyított. / Ferencszállás/44

A ficam és a törés orvoslásához szintén nagy gyakorlatra és kiváló rátermettségre volt szükség.

Az effélében jártas *osontrakóról* nem hallottunk, pedig hihető, hogy bajukban a gyógykovácshoz fordultak segítségért.

Az archaikus gyógytudományban megbecsült empiria azonban számos esetben összekapcsolódott a *bíbdjосkodással*. A tehetséges parasztorvos praxisát előbb-utóbb titokzatos tudomány birtoklásával hozták összefüggésbe. Ez az orientálás tömeglélektani igényből és az orvoslásban teljesen járatlan emberek félelemmel vegyes csodálatából fakadt. A kuruzslók emberismerete és olykor szemetszűrő színészkedő leleménye a hírnévre emelkedés javára vált. A fájdalomtól űzött betegek menedéket kerestek, s aligha fordult meg a fejükben a kuruzslás kritikai ellenőrzése. A természet adományával sikeresen sáfárkodó parasztorvosok mellett szép számmal akadtak sarlatánok. Ezen különösebben nem csodálkozhatunk, ha tekintetbe vesszük a betegség okáról elterjedt régi hiedelmeket, amelyek szerint a fűből-fából, a

földből és a levegőből ártalmas szellemek hatolhatnak az emberbe és állatba. Ahogy hittek rontó erejükben, annak megfelelően gondoskodtak elhárításukról, vagy baj esetén megpróbálták elűzni őket. Természetesnek tartották, hogy ebben a küzdelemben a javas, a ráimádkozó, a szent ember stb. csak úgy működhetett sikerrel, ha a gonosz démonok fölött hatalma van. A pogány és a keresztény színezetű - sokszor apokrif - hagyományból merített és a felnövekvő orvostudomány árnyékában fennmaradt archaikumok csak egyik oldalát jelentették a sikeres gyógyításnak. Funkcióban maradásuknak éppolyan fontos tényezője volt az egyéni és társadalomlélektani igény, amely szintúgy öröklődött és revelálódott, mint a javas tudománya. A magasabb szintű orvoslás lehetőségeit anyagi és egyéb okokból nélkülöző néptömeg a rokonok és ismerősök ajánlása és kommandálása révén vagy a fölkapott /népszerű/, messze földön híres gyógyítókhoz fordult, vagy fogadalom /bőjt stb./ teljesítésére vállalkozott, s ha tehetett, gyógyforrásokhoz és kegyhelyekhez zarándokolt. A szuggesztiós és autoszuggesztiós pólusban, ennek széles skáláján mozgott a vagyoni és a szellemi röghözkötöttek reménykedése, gyógyulásba vetett bizalma. Súlyos oka volt annak, ha a javashoz fordultak, vagy ha ennél is többre vállalkoztak, messzire elzarándokoltak. Legidősebb adatközlőink gyermekkorában még erősen hatott a hagyomány, erős volt a bizalom és ragaszkodás az ősi orvosló /papi/ rend kései utódaihoz, képviselőihez. A titokzatos adomány és tudás birtokosairól szólva hallottunk az *óbébai román asszonyról /emberről/, a csibaji emberről /asszonyról/, bíbájosokról, rontókról stb.*

A. A rontás elhárításának néhány példája

a. / Hát itt van egy nádashalom. Az állomásho oda is láccik. Valamiké fájt annak az idősnek a lába vagy a keze, vagy valami, elmőnt egy embőrhőn. Nem tudom, azt a bébi /Béba/ kösségőnt ismerik-e? Persze nem. Ott vót egy ilyen bíbájos embőrr. És akkor elmőnt oda. Mőgnézi. Hát - aszongya - mőg van rontva.

Hanem mit vögyön? Vögyön egy új fazekat, vögyön egy piros kendőt, és a fazékra egy új fődöt. Vagy babot, vagy kását vagy ilyesmit törjön a fazékba, oszt vigye el a halomra, oszt ássa le oda. Maj möggyógyul a lába. Ilyesmik vótak akkor. Tényleg, hogy vótak ezek a boszorkányságok. Mongyuk, Szent István király hozta be a papokat is és a boszorkányságokat is. De mán most ugy-e aszt nem hisszük. Se én, hogy régi öreg vagyok, de a fiataljai se. Eszt mán nem hiszik el. /Ferencszállás/⁴⁵

b./ 1913-ba történt. Hogy mék nap, az mán mellékes, mert azt ugy-e mán nem tudom. 13-ba, így tavasszal történt. Elmöntünk lakodalmat nézni, többen, legények. És osztán mi történt énvelem? Csak egész tíz óra feléig, mikor hazamöntem, nem vót semmi bajom. Röggel, mikó föl akartam kelni, hát mint hogyha összekötöztek vóna engömet: úgy nevezöm, hogy gúzsba, mán mint régebben monták. Ezt a kötözést gúzs-nak monták. Azután apám odagyütt, aszonta, hogy hát aki legény vót éjjel, az keljön föl, és akkor legény lögyön nap-pal is. Én mög nem bírtam fökelni, mer annyira beteg löttem osztán, hogy orvoshon köllött osztán folyamodni.

Hát be is kerültem mán az orvoshon az én anyámmal. Ott oszt kezeltek. De hát osztán az az orvos nem tudott kezelni, hanem osztán fulytatólagosan egy másik orvos is. Mindég osztán kezeltek: egyik, másik. De a betegségöm, az mindig súlyosabb vót.

Közbe osztán olyan súlyos betegségem vót, hogy beleestem a hidegrázásba. Hideglelés/be/. Akkor úgy monták. Hát ez a hideglelés, ez tartott neköm hat hónapig. Csak délután két órakor kezdödött, osztán este ötig. Ez olyan szabályos vót. Akkor olyan annyira, hogy ami takaró csak vót, azt mind rám rakták. Akkor se tudtam fölmelegödni. Ha elgyütt az az öt óra, akkor hirtelen osztán köröszttü mönt rajtam. Akkor meg elkeztem osztán izzadni. Közbe mán osztán nem gyözték az alsóruhát mög mindönt, még a huzatot is levönni. Csupa víz vót mindönféle.

E is oszt mögvót. Oszt hogy telt rajta az idő, azután, mer ... Megájjunk csak! Hogy is? Spekulálni köll rajta. Közbe e mán 14-be történt. Akkor azt monták az én anyámnak, hogy hát "csinálj mán evvel a gyerökkel valamit!" - aszongyák. "Hát mér nem viszöd - aszongya - óbébára?" Így, mint hogyha mondaná.

Hát osztán tényleg el is möntünk osztán óbébára. Én vótam a kocsis, anyám mög ott, mellettem ült. Beértünk óbébára. Mögtanáltuk azt a román asszonyt. Az mög mingyá aszt monta, mikor möglátott, hogy hát: "Te fiam! Hun vótál ilyen sokáig!" "Hát - mondom - oda hazá." Na, kérem osztán: "Na, jó van" - aszongya. Mer ő horáta be a fűteni valót. "Majd bevégzöm - aszongya - ezt a fűteni behördást." Na, majd akkor elmögyünk. Aszongya "Na, akkor gyere utánam, fiam!" Hát nem tudtam, hogy huva. Kimöntünk a kertbe. Hát, mikor kiértünk a kertbe, hát möglepödtem, mer ottan vótak gölyák, mög szarkák, mög verebek, mög mindönféle - drótokra

húzigálva. Mög rossz köcsögök, mög fazekak, mög nem tudom én. Beállított annak a közepibe.

/- Köralakban voltak a tárgyak elhelyezve?/

Nem egészen olyan köralakba, hanem hát ahogy föl vótak fűzve, én beálltam oda. Ű mög egy kis vesszővel irányította. Mondott valamit, Ű magába beszélt ott valamit.

/- Maga ott állt a drótra fűzött állatok között?/

Persze. Ott, mindön ...

/- Az asszony hol állt?/

Ott állt előttem, egy vessző vót a kezibe.

/- Mit csinált az asszony a vesszővel?/

Hát csak olyan kört. Ű magába beszélt. Saját maga előtt csinálta a köralakot. Oszt akkor azok az állatok, mindön, elkezdtek mozogni.

Belekerült osztán olyan tíz percbe, körülbelül úgy. Na, oszt akkor befejezte, és akkor bemöntünk.

/- Mondott az asszony valami imádságot?/

Hallottam a hangokat, de hogy mit mondott, azt nem tudom. De azok az állatok mind mögálltak, mikor osztán mán nem mozgatta ázt a vesszőt.

Bemöntünk. Mögmonta, hogy mikó mönnyek újra.

Akkor másoccor mögém elmöntem. Ugyanez a művelet történt velem. Közbe osztán aszonta énnéköm: "Most mán - a szongya - fiam! Hozzál neköm szóttalan vizet!" Hát oszt én pekuláltam rajta, hogy lehet ilyen messzire szóttalan vizet elvinni?! Hát, hogy ne találkozzon az embör senkivel. Mögkérözök, hogy huva vagy mit csinálsz. Én oszt elhatároztam magamba: hajnalba főkeltem. Egy üveget teleeresztöttem vízzel, és egyenesön a nagy pusztán köröszttül bemöntem óbábára. Be se möntem Kúbekre /Kúbekházára/, csak úgy möntem, bent a határban. Akkor odaadtam osztán neki az üveget. Hogy osztán Ű mit csinált annak az üvegnek, nem tudom. Csak osztán Ű magának megint ottan beszélgetett.

/- Ekkor is végezté a példával a korábbi műveletet?/

Akkor mán nem vót nála. Nem csinálta. Aszonta: "Mikor még hazafelé fiam, odaérsz egy köröszűthon, és akkor úgy vágd földhöz az űveget, hogy összetörjön, széthulljon!"
Ennyi vót az egész. Oszt akkor hazamöntem. Azután osztán énrajtam ez a nyavalya, ami vót, elmúlt.

/- Hányszor járt Óbébán az asszonyndl?/

Háromszor.

/- Hogy nevezték az asszonyt? Minek tartották?/

Olyan vrácsáló.⁴⁶

/- Mások is jártak nála Szőregről?/

Persze, hogy vótak. Én is möggyógyultam, és azúta se érzöttem azt, mint ami akkor vót.

/- Mit mondtak, mi volt a baja?/

Mindönki aszonta, hogy rontásba vótam. Nem neköm vót ez a rontás a lakodalomnál, hanem másnak, mint például vagy a menyasszonynak, vagy a vőlegénynek vót eldobva, oszt én léptem bele.

/- Mit dobtak el oda rontásul?/

Nem tudom, nem láttam. Hát éjjel vót.

/- Más hasonló esetet is hallott?/

Persze. Nagyon is. Haragbul, mög mindön: mögrontották. Vrácsájiztak oszt mindönfélét. /Szőreg/47

o./ A nagynénémmel történt mög. Valaki, hogy ki /?/, mögrontotta-e? Erre nem tudtak rágyünni sohase. Naprú napra fogyott az asszony, úgyhogy mán olyan gyönge vót, hogy alig birt /menni/, alig vót neki jártányi ereje. Akkor mondták, hogy - nem tudom én, mer az a terület Jugoszláviájába van -, minek hívják, ilyen *csibai embör* vagy *csépai*, szóval nem tudom, hogy minek nevezték, az tudta az ilyenöket csi-

nálni. Dehát mán az is annyira öreg vót, hogy nem tudott elgyűlnni, hogy itt mögcsinálja, hanem aszt monta neki, hogy mönnyenek haza, és három éccaka mönnyenek ki a temetőbe. Az embör vigyön egy pácát, és egy szót ne szóljanak egymáshon, ahogy elindultak, mindaddig, míg csak haza nem érnek. Semmit, egy szót se szóljanak, csak úgy mönnyenek. Az asszony mönnyön elől, az embör utána, de se hátra ne nézzenek, semörre se nézzenek, csak mönnyenek előre egyenest, ki, egész a temetőig. Mikor kiérnek a temetőbe, akkor az asszony feküdjön le egy sír mellé; és az embör evvel a pácával mérje mög. Hát, hogy ennek a pácának a jelentősége micsoda volt, nem tudom.

Eztet három éjjel köllött nekik mögcsinálni. Éfélkor köllött elindulni. És valóban - meséli a sógorom, vagyis mesélte, mer mán nem él -, hogy ugatás vót, mög vonyítás, mög kiabálás, jajgatás. Mindön vót, mikó möntek, de hát szöröncsére kibírták azt, hogy nem néztek hátra, nem is szóltak egy szót se egymáshoz. De mán mikor harmadik éccaka möntek, mán még tüzet is láttak, mintha valami a tüzet okádta vóna. Jajgattak, kiabáltak, kutyák ugattak, mög mindön. És aszongya, nagyon borzasztó vót. Szinte, ő mint férfi is félt, de betartotta, hogy hátha szöröncsésen mögússzák ezt a rontást, és mögjavul a felesége. Hát tényleg sikerült is, mert tán 67-68 éves koráig élt még aztán az asszony. Ekkó mög még fiatalasszony vót, mikor ez mögtörtént vele. /Szóreg/48

B. Belső bántalmak és gyógyításuk

Feffjdájskor az újholdhoz fordultak. Mikor fölgyütt az égön, kimöntek az udvarra és ezöket mondták:

*Új hold, új király
Házasttja a fiát.
Hín a lakodalmába,
De nem möhetök el,
Hanem elküldöm a fájdalman.*

A beteg összekulcsolta a kezét, és Miatyánkot, Üdvözlé⁵⁰gyet imádkozott. A dajkám⁴⁹ most is csinálja. /Apátfalva/

A Hideglelés ellen a következőket jegyezték föl Ferencszálláson:

a./ Akit a hideglelés kínoz, odaáll a szabadkémény alá, és hangosan így szól:

"Vendégségbe hívnak, de nem tudok mönni. Elküldöm a hideglelésömet!"

Kisgyerek esetében az édesanyja végzi el ezt a műveletet.

b./ *Kilenc babszemet* kell egészbe' lenyelni, és amikor a hideglelés gyötri a beteget, liszteszsákkal kell jól megverni és vízzel észrevétlenül leönteni.

c./ Szentölt *csomborkából* kell teát főzni, és éhóra három napig inni. Vagy *szentölt barkából* három szemet kell lenyelni. Jó orvossága a *forralt bor*, amelybe paprikát szórtak.⁵¹

A *megfázás* és *köhögés* orvossága között tartották számon Ferencszálláson ezeket:

A hűlésről olyan *fürdő* használ, amelyet nyárfa, kakukkfű, bazsalikom, borsfű és akácvirág levéből készítenek, és tesznek bele lópatkót, lókörmöt és egy darab vasat. A *diólevél főzete* köhögés ellen jó, de hasznos az az ital, amelyben *kék lilium virágát* főzték meg.⁵²

A *köhögésre* Szöregen szintén többféle orvosságot ismertek. Kenyérsütés után a meleg kemencébe bújtatták a gyermeket. A *meleg kemence* 'kivette' a köhögést. Máskor a *kenyérhajat ledztatták*, és annak a *levét kellett meginni*. Jó hatású volt a *hagymatea*. A vöröshagymát hajastól leszelték, megfőzték. Cukorral ízesítve itatták meg.⁵³ Általános teafulnek számított a *székfű* és a *hdrefa virága*.⁵⁴

A *tüdőbeteg* a cickafarkból főzött teát igya. /Ferencszállás/'⁵⁵ Egészen különös, merőben hiedelmen alapuló javallatról hallottunk Szöregen:

Azt mondták, hogy nem tudom hány - három, hét vagy mennyi - *tetűt* kell neki *mögönni*. Kenyérbe tették, hogy ne tuggya az a *tüdőbajos*. Azt a *tetűt*, emböri *tetűt* kenyérbe belerakták. Nem sütötték bele, csak belerakták.⁵⁶

A gyomorfdjásról az egyik idős apátfalvi házaspár mondta el:

A szomszéd aszongya, hogyhát mikor ű beteg vót, nagyon

gyomorfájós vót. Az orvosná is vót, mög mindön. Nem tutták, hogy micsoda. Osztán - aszongya -, hogy elgyütt egy asszony Zomborrul /Kiszomborról/, oszt akkor *gyürt téstát*. De, hogy a téstába tött-e valamit, nem tudja, se nem is kérdözte az asszonytul, hogy mit tött bele. Mer csak tött bele aszongya - valamit. Gyömbért-e, mit-e? Olyasvalamit. Oszt mögyürták olyan vékonyra, a *hasdra tötték*. Aszonták, addig hagy lögyön rajta, *még meg nem szárad*. Mikor mán mögszáratt, akkor mögén gyúrjanak; egy nap möggyúrta, oszt nem fájt soha többet.⁵⁷

Gyomorhajra jó a borban főzött vöröshagyma. /Ferencszállás/⁵⁸

A csecsemő mögterhölte a gyomrát, nem tudott alunni. Nem vót hova orvoshoz vinni. Akkor csináltak egy kis kőménymagból teát. Akkoriba vót ez az úrnapi ünnep. Sátorok vótak itten az uccán, négy sátor. Zöld gallyal, mindönnel díszítöttek. Akkor az ünneplés után vöttek onnan haza fodormentát, és azt eltöttek. Mikor a gyerekek beteg vót, akkor főztek abból a /szentelt/ fodormentából. Olyan zöd az, osztán nagyon finom illata van. A teáját itták, meg keménymagot töttek bele. Az meg a szelet hajtja. /Szöreg/⁵⁹

Epehaj ellen a katlangyökér használ. /Ferencszállás/⁶⁰

A nyavalyás gyerek ruháját keresztüldobják a házton, és azután elássák. /Apátfalva/

A mákgubó főzete álmatlanság ellen jó. /Ferencszállás/

Az orrvérzés elállítására az árvacsalán kicsavart levél kenik az illető homlokát. /Ferencszállás/⁶¹

A szembajról és a szemmel kapcsolatos javallatokról: Ha a gyermek szemébe valami beleesik, szempilláját rázza, és háromszor mondja:

*Mi esött a szemömbé,
Boldogasszony tejibe?
Isten látta, vögye ki!* /Ferencszállás/⁶²

Mikor régen is jártunk ki a mezőre, mindenki vitt magával fokhagymát, oszt megevett a koszthoz egy pár girizdet, mert úgy tartották, hogy edzi az embört. Azt mondták: "Ügyél fokhagymát, tovább látsz!" /Maroslele/⁶³

C., Bőrbetegségek

Az ótvaros gyermeket a Marosban minden nap megfürdették. /Apátfalva/ A fokhagyma jó az ótvar ellen. Aki Szent György nap előtt megfürdik a Marosban, az nem lesz viszketeges. A sömört úgy gyógyították, hogy bagólet dörzsöltek szét rajta. Az útifű a nyílt sebek orvossága. Ezenkívül a sebekre hasznos a cickafark /fű/ kórója. /Ferencszállás/⁶⁴ A pókháló tették a sebre a régiek.⁶⁵

Az égett seb gyógyításának esete Szőregen:

Vót anyámnál egy asszony a lányával, a Kis Őrzse anyja. De rín az anyja, rín a lány is nagyon. Kérdi anyám: - Mit csináltatok? - Hát, Boris ángyom - aszongya - valaki monta, hogy mikor a cipőt kivészöm a kemöncébül, oszt vágjam ketőbe. Vót a lány kezén a hóttető /holt tető-égett seb/, oszt tőgyem rá. Az ártatlan lánt összeégették! Nagyon fáj a kezén az a seb. Akkor oszt anyám tiszta zsírral kente be neki.⁶⁶

Hólyag keletkezett a lábon. Csúnya vót az a seb, és akkor elvitt anyám itt egy asszonyhon. Az is ilyen gyógyító vót, Piros néni. Émöntünk hozzá. Akkor Piros néni előkeresett egy tüt, meg egy selyömcérnát. A tüt beleszúrta a hólyagba, és áthúzta a cérnát. Ez használt. Hogy attul múlt-e el, vagy úgy is elmúlt vóna, nem tudom. Orvoshon nem möntünk vele. /Szőreg/⁶⁷

A tyúkszem és a szemölcs orvoslása

Ha valakinek tyúkszem nőtt a kezén, azt ajánlották neki, hogy újholdkor menjen ki az udvarra, köszönjön az újholdnak, és söpörje le /kerítse meg/ a kezével a tyúkszemet. Azt is csinálták, hogy lőfarkból szedett szőrrel körülkötötték. Leszáradt az a szemölcs. /Apátfalva/⁶⁸

A szemölcsöt még máma is lehet úgy gyógyítani, ahogy a régiek csinálták. Mögfogták, mögcsípték, tiszta fehér cérnával szorosan átkötötték. Mikor nagyon szorosan átkötötték, hát egy picit vér odaszorult. Azt kiszúrták, kifolyt. A cérnát pedig nem vették le mindaddig, míg magától le nem esett. /Kiszombor/⁶⁹

Lőfarkából húztak egy szálát, azt rákötötték a szömölcsre. Azután a lőszőrt az ereszet csorgásába köllött eldani. Mire a lőszőr elrothadt, akkorra elmúlt a szömölcs. /Szőreg/⁷⁰

Az árpa gyógyítása a szemén

a./ Ha valakinek árpa nőtt a szemén, akkor háromszor megkerüli a kutat. Minden fordulónál beledob a kútba egy szem árpát. Három szem árpát szorít a kezébe, úgy megy a kúton körül. Nappal, bármikor lehet csinálni: az udvaron, a szabad kútnál. 12-13 éves koromban én is megcsináltam.
/Apátfalva/ 71

b./ Árpa vót a szömin. Akkor fővött egy árpaszemet. Oszt akkor aszongya. Hogy is monta? Elkörösztyölte: "Az Atyának és nagysemminek, hamar kölettkétök elmúljon, /a/ mit látok."

Elmönt a kúthon, és akkor körülkerülte, körömmönt. Ezt mondta, és belevetötte az árpaszömet a kútba. Oszt mindég körösztyöt vetött a szömre, oszt akkor belevetötte a kútba. Háromszor csinálta mög, szépen. Elmúlt neki az árpa, előbb mög nem tudott semmit se csinálni.

/- Még most is csinálja az árpa gyógyítását?/

Csinálom, oszt akkor elkörösztyölöm.

/- Mindig árpaszemmel végzi?/

Hát csak árpaszömmel. Vagy pedig nem is muszáj árpaszömmel, de azér az a legjobb, hogyha körülkeríti a kutat, oszt akkor behajítja az árpaszömet. Hogy is van? Nem jut eszembe, hogy ... Igen! Ezt mondom:

*Téged az Atyaisten eloszlasson,
Fiúisten megaldszon,
Szentlélek Úristen gyökereztül kiszakajcson.*

Ha ezt mondja az árpára, elmúlik neki. Mondom, az unokák, többször gyütt nekik ilyen árpa, oszt aszongyák:

"Dajkám - aszongya -, körösztyölje mán el!"

/- És meggyógyultak? /

Mög. Mondom neki:

*Az Atyának és nagysemminek.
Téged az Atyaisten eloszlasson,
Fiúisten megaldszon,
Szentlélek Úristen gyökereztül kiszakajcson.*

Oszt így, még köp is egyet. Elmúlik. /Apátfalva/72

c./ Jaj! Hát azt babonaságból, így visszakézből, így csinálták. Aszongya: "Nem az! Nem az! Nem az!" Oszt akkor a kezükkel le, a földre csaptak.

Mög, hogy akkor a kutat kerülje meg, oszt egy szöm árpát dobjon a kútba. Majd elmúlik a szömírel az árpa. De hát énnéköm nem múlt el. Csak az orvos gyógyította mög. /Kiszombor/73

D. Torokfájás

a./ Mandulafájásnál /nyakfognak mondták az idősebbek/ fölálltak a kemencepádkára. A beteg a földön állt. Fogtak egy törülközőt, hosszában összehajtották kötél formába. A beteg háta mögött álltak. Ezzel a törülközővel köröszttöt "raktak" /vetettek/ a beteg fejére, azután az álla alá helyezték, és az állánál fogva föl húzták. Olyan magasra húzták, ameddig csak tudták. Háromszor-négyszer ismételték meg a körösztraktást és a föl húzást. /Apátfalva/74

b./ Torokfájáskor a betegnek a földre kellett ütnie:

Földanyám, torkom fáj,

Neköd panaszodom,

Gyógyíj meg!

Ezt háromszor kellett ismételni, közben háromszor meg kellett csókolni a kemencét, hiszen az is földből van. /Ferencszállás/75

c./ A nyakfogat fáradt istrángcsülökkel gyógyították. A műveletet /gyógyítást/ végző a kemencepadra /kemencepádkára/ állt, az istrángot a beteg álla alá helyezte, és úgy emelgette a magasba. /Kiszombor/76

d-1./ A mezőről hazatért a ló. Kifogták a szekérből. Vették azt az istrángot, fáradt istrángnak mondták, és azt elkezdtek húzigálni a beteg nyakán. Nekem is mögnymokodtak vele a torkom. Azért csinálták, hogy elmúljon a fájdalom. /Szóreg/77

d-2./ Torokfájásnál még én is mögcsináltam az onokámnak, mer az jó vót. Azt így, tudja, evvel a két ujjjal elkezdik nyomogatni a fülitül. Csak jól mög köll nyálazni és úgy nyomogatni azt a beteg részt. El is múlt.

Gyűttek anyámon is: "Boris néni! Fáj a torkom!"

/-Ő is úgy nyomogatta a fájó testrészt?/

Persze. Azután mög ruhát csináltak, *tűrűlközt össze-csavartak. Avval emelgette fölfele.* A torokfájós álla alá tette, úgy. /Szóreg/⁷⁸

E. Daganat, támadás, kelevény

a./ Valamikor, mikor újhód vót. Valakinek *csomó/ja/* vót. Nekem is vót a fejemön. Nagy vót. Osztán, mikor mög-láttam az *újságkor /újhold/*, akkor letérgyeltem, oszt köszöntem neki, oszt a csomót háromszor *möggerekítöttem:*

*Amit látok, újuljon,
Amit kerekítök, elmúljon!*

Így mondtam ezt háromszor, oszt azt a csomót mindig elvetöttem keresztre /megkereszteltem/. El is múlt. Itt van a helye. Olyan nagy vót, oszt elmúlt. Három újságon megkerekítöttem, elmúlt.

Az anyámnak mög a kezín vót. Mondták neki, hát kerékitse meg. Möggerekítötte. Úgy elmúlt a csomó, hogy nem vötte észre. Nagy, csúnya csomó vót.

Még akkor fiatal vót a mönyem, rajta is vót ilyen csomó. Csúnya vót, szégyöllte. Mondtam neki, hogy kerékítsd mög. Hajítsd el! Mondjad:

*Amit látok, újuljon,
Amit kerékitök, elmúljon!*

Mondd el háromszor! Oszt el is monta Kati, a mönyem. Nem is vette észre, elmúlott /a csomó/.

/- Mivel kerekítette meg a csomót?/

Szalmaszállal. Letérgyepölt, oszt fővött egy szalmaszálat vagy szakajtott /fűszálat/. Avval möggerekítötte, oszt eldobta. Háromszor mögcsinálta. /Apátfalva/ ⁷⁹

b-1./ Akinek a testén *kelevény* támad, *piros almával* háromszor *kerékitse mög*, aztán dobja ki az almát az utcára. Aki fölveszi, arra ragad a kelevény. /Ferencszállás/

b-2./ Tályog /gilva/ gyógyítása: Előbb szappanos vizet tettek rá, az kiszívta. Tiszta ollóval fölnyitották, kipucolták, a vődjét /magját/ kivették, utána útífűt tettek bele. Letisztították, aztán étolajat tettek rá. Zsírt nem szabad, mert az hizlalja a sebet. /Ferencszállás/⁸⁰

c-1./ Imádság daganatra:

Édös jó Szűzanyám, drága jó szülőm! Add mög azt a gyermekömnek, gyógyítsd mög ezöket a seböket rúla. Ezt a daganatot húzd mög édös jó Istenöm. Légy irgalmas, légy kegyes, ó kegyes Szűzanyám, hallgasd mög kérésemet! Tehozzád sóhajtok édös jó Istenem, gyógyítsd mög ezt. Ó irgalmas, ó kegyes, ó édös Szűzanyám, vödd le ezt a daganatot!

Akkor osztán a gyógyfűvel bekötötték, és azt rajta hagyták. /Kiszombor/⁸¹

c-2./ Tojás fehérjét dörzsöld rá a kezedre, elmúlik a támadás. A rendes nyerstojás fehérjét kell rádörzsölni. De az ilyen divatok most már elmúlnak. /Kiszombor/⁸²

Szóregi hagyományok:

A kelést bodzafa levélvel gyógyították. Ha valakinek fájt a lába, székfűt kötöttek rá. Most dunsztkötésnek mondják. Bekötötték vele, mert jónak tartották daganatra, fájásokra. Kelésre kenőcsöt készítettek. Kénport és cickefarkot törtek össze, mézzel és vajjal összekeverték.

Daganatra elövelték a szentelt fűvet is. Úrnapján szedték a zöldekkel, virágokkal díszített sátorból. A pap megszentelte. Hazahozták, és fölítették a gerendába. Ezt igen jónak tartották.

Raktak a daganatra sárgafödét, hogy kiszívja. Dörzsölték ecettel, hogy elmúljon. Hallottunk olyanról, hogy rápisáltak. Azt is megpróbálták.

A régiek hatásos kenőcsöt készítettek a tüzelőre /tüzes sebre/. Mondták ök, hogy mi mindeneket raktak össze, de már nem tudjuk elmondani. De finom kenőcs volt és jó. Meggyógyítottak olyan sebeket, amivel az orvosok se bírtak.⁸³

Az anyósom, ha vót ilyen kis pattanás-féle, möggörösz-tölte. Mondtam neki: - Nézze mán, mi van a kezemön!?

Megnézte. Akkor, nem tudom én, hogy mit csinált. Vala-hogy visszakézrül köröszözte.⁸⁴

Kelésre szedtek libaganét. Rátették a fájó sebre. Megérlelte és kifakadt.⁸⁵

F. Fogfájás, foghúzás, érvágás

Fogfájásra a beléndőkmag füstje jó./Ferencszállás/⁸⁶
A foghúzás egyszerűbb módja az, hogy otthon, minden különösebb eszköz nélkül oldották meg. Különösen gyermeknél. Meglazult, gyenge fogát az ajtókilincshez kötötték egy kis cérnával. Egy rántás, és megtörtént a foghúzás.

Most már fogorvoshoz jár a nép, de az 1900-as évek elején kocsival /szekérrel/ járt a borbély házról házra. Rendszeresen járt azokhoz a családokhoz, akikkel megegyezett. Némelyik borbélynak volt két-három inasa, akik sokszor a nagygazdáknál kapáltak. Járandóságukat a mester kapta. Ez is a jövedelmét gyarapította. Híres borbély volt itt Márkov Sándor, szerb ember. Ő borotválta a tisztviselőket, a gazdacsaládokhoz is eljárt. Szükség esetén fogat húzott. Egy rozsdás foghúzóval kirántotta a sajjó, beteg fogat. Érvágók, szomszúrok: ez volt a nevük. Eret is vágta. Ha meggyűlt a seb, kivágták.

Ilyen foghúzó borbé volt Kószó is, a körösztnevére má nem emlékszem. Vele, még a híres tréfacsináló Turdélivel /szőregi gazda volt/ esőt mög, hogy eccör Turdéli mögszólította a kocsmába, hogy fáj a foga, ki köll húzni. Belenyúlt a borbély a szájába, hogy mögnézze. Azt mondta, kihúzza ű ezt kézzel is, nem köll hozzá fogó. Turdéli mög befordult a sarok felé, és teljesen elrágta a borbély ujjahegyét, a körmét, mert persze a fogának semmi baja se vót. /Szőreg/⁸⁷

G. Derékfájás

Akinek a dereka fáj, menjen el három hajnalban a templomhoz, és imádkozzon el útközben öt Miatyánkot és öt Üdvözlégyet. Odaérkezve még napkelte előtt dörzsölje hozzá a derekát a templom négy sarkához, és mondja: "Akkor fájjon az én derekam, mikö mássz is idedörögölöm." /Ferencszállás/⁸⁸

A fájó derekra meleg korpát vagy meleg sót raktak. Elmentek fürdőre vele. Ilyesmivel gyógyították. Próbálgatta az ember, hogy melyik használ.

A régi öregek azt mondták, hogy mikor tavasszal először megzördül az ég, mindjárt hempörögjön mög az ember, akkor nem fájul meg a dereka. A gyerekek örö-

mest meg is cselekedték. /Szóreg/⁸⁹

H. Ficamodás, törés, zsuGORODás

a. / ZsuGORODásról az összetört szentantalfű, ku-tyatej és kakukkfű fürdője hasznos. Az ezerjófű pe-
dig minden betegség ellen jó. /Ferencszállás/⁹⁰

b. / Magyarmajdányon lakott egy Bangó nevű embőr,
aki helyre tudta rakni a kificamodott, eltört csontot.
Vótak itten javasok. Baj esetén a javasasszony-
hon mőntek, és azok - úgy mondják - ráimádkoztak a
ficamra. De máskor is hozzá mőntek. Gyerőkkorba is
elvittek Kati nénihőn. Itt lakott közel. Csikpál Ka-
ta, így hitták. Olyan tudós. Mőgfájult a quomrom, el-
vittek hozzá. /Szóreg/⁹¹

c. / Elvezették hozzánk a lovat. Mőgficamodott a
lába, mőgcsuklott. Kimőnt a helyiből. De nem bírt a
lő mőnni, annyira sántított. Osztt akkor én szépen rá-
imádkoztam a lő lábára. A gazdája odamőnt, fogta a
lábát, én meg ott szépen ráimádkoztam:

*Mikor az Úrjézus Krisztus a földön járt,
Utazott, szamarának lába megficamodott.
Arra mőnt szent Lucer !!! Márton,
Szent szájjával fújogatta;
In tñhőn álljon,
Vér vérhen, hús hűshőn álljon,
Úgy álljon, mint mikor az Úrjézus mőgterőmtötte.*

/- Mindenki imádséga használt?/

Nem, nem. Az én néném nagyon tudta a szömverésről,
nagyon használt általa.
Oszttán én a ficamodástul ráimádkoztam, lóra vagy a-
kármire, azonnal mőggyógyult. Itten nálunk egy me-
nyecskének a lova nem bírt mőnni. Úgy, hogy három
lábön sántikált. Régen vót e mán, körülbelül harminc
éve. Három lábön gyűtt oda. Mikor ráimádkoztam, haza-
felé táncolva mőnt a lő. Aszonta a fiatalasszony:
"Jaj! - aszongya - nem tudom mőgfizetni!"

/- Ha emberrel esett baj, akkor is ezt az imádsé-
got mondta?/

Ezt. Mindég ezt mondtam. /Apátfalva/⁹²

A ficamodásra mondott archaikus adatunkhoz a következő megjegyzések kívánkoznak. Az időben és térben közelebb eső szőregi, egyházaskéri és lőrincfalvi ráolvasók nagyon hasonlóak, szinte egyezők az apátfalvi szöveggel. A KALMANY LAJOS följegyzéséből⁹³ ismert párhuzamokban szent *Máté*, *ficzemáper*, *Ficze Márton*, szent *Ficze Márton* szerepel. A tápai ráimádkozásokban⁹⁴ Szent *Fice Máté*, Szent *Ficéria*, *Ficernáder*, *Licernát*, *Vicernádr* és *Ficernáder* fordul elő. Az apátfalvi ráolvasóval mutatott szöveghasonlóság itt sem kétséges. A Mindszentről /Csongrád m./ újabban közreadott változatról⁹⁵ ugyanez mondható, de ebben a varázslatban a segítő szent nevére nincs említés.

Szövegünkben a Szent *Lucer Márton* a Luther Márton nevét involválja, de hogy miképpen tekinthetjük a reformáció vezéralakját apokrif imák szereplőjének, arra itt nem tudunk válaszolni. Tudnillik éppen arról az imatípusról van szó, amelyből nyolcat - többek között "A *menyélsről*" szó-
lót - BORNEMISZA PÉTER a 16. században okulásul jegyzett föl, mondván: "Miért írtattak ezek? Ezeket azért írtam: hogy értsed, mi legyen az bájolás, és azon ígéből vödd eszedbe, hogy ördög találványa."⁹⁶ A 16. századi "bájolás" végső részében ezek az emlékezetes sorok olvashatók:

*"Csont megyen csonthoz,
velő megyen velőhöz,
ér megyen érhez,
ín megyen ínhöz,
vér megyen vérhez."*⁹⁷

Ez a varázserejű imitálás hasonló modorban és rokon kifejezésekkel hangzott el apátfalvi adatközlőnk szájából 1969-ben.

A ficamra való imádkozás hagyománya BORNEMISZA

följegyzését jóval megelőzte, amint azt a *Bagonyai rdolvasások* /1488/ lómarjulás elleni ráolvasó szövege bizonyítja.⁹⁸

∗

∗∗

∗∗

Az adatok bemutatásával elsősorban a Maros menti községek archaikus népi gyógymódjainak az ismeretéhez kívántunk hozzájárulni. A párhuzamok fölvetése is főképpen a szegedi és a délkelet-alföldi tájon mutatkozó kapcsolatok jobb megítélését szolgálja. Néhány példa alkalmas támpontot nyújt a magyar népi orvoslás mélyebb történeti összefüggését nyomozó kutatáshoz. Mindez a szorgos forrásfeltáró munka jelentősége mellett szól. Az elérendő cél a jól megalapozott és sokoldalú interpretáció. Ezért, ennek tudatában adjuk közre fölvételeinket, följegyzéseinket.

J E G Y Z E T E K

- 1 HOPPAL MIHALY-TÖRÖ LÁSZLÓ: *Népi gyógyítás Magyarországon. Orvostörténeti Közlemények - Supplementum 7-8.* /Szerkesztette: Antall József, Buzinkay Géza/ Budapest, 1975. 13-63. Függelék: 108-127. Jelentős ábra- és képanyaggal: 129-176. Ugyanebben a kötetben ld. még BALINT SANDOR, LÜKŐ GÁBOR és OLAH ANDOR tanulmányát. - ERDÉLYI ZSUZSANNA: *Hegyet hágek, lőtőt lépék - Archaikus népi imádságok.* Budapest, 1976. Különösen a *Rölvadás* c. rész: 93-156. - KOVÁCS SOMA: *Kalotaszegi népi gyógymódok.* Folklor archívum 5. /1976/ 93-113.
- 2 A régebbi főljegyzésekből elsősorban KÁLMANY LAJOS Szeged táji ráolvasó- és varázsló szövegeinek a népi gyógyászat-tal összefüggő adataira gondolunk. Az újabb időből több közleményre hivatkozhatunk: GRYNÆUS TAMÁS: *Népi orvoslás Orosháza*. A Szántó Kovács János Múzeum évkönyve 1963-64. Orosháza, 1965. 337-438. - OLAH ANDOR: *Egy orosházi kenő- asszony tudománya.* Ugyanott: 289-336. - GRYNÆUS TAMÁS: *Népi orvoslás /Sípbal, dobbal, nádihegedűvel.../.* Tápé története és néprajza. Tápé, 1971. 759-783. - SÜLI ÉVA: *Adatok a népi gyógyítás kisteleki hagyományaiából.* Tanulmányok Kistelek történetéből és népéletéből. Kistelek, 1976. 447-468. - GRYNÆUS TAMÁS: *Engi Túdó Vince: a legenda és a valóság.* A Móra Ferenc Múzeum évkönyve, 1972-73/1. 155-183. - BALINT SANDOR: *A szögedi nemzet* c. összefoglaló munkája II. kötetében az *Egészség, betegség* c. rész. /Sajtó alatt./ Legújabb fontos forrásmunka POLNER ZOLTÁN: *Föld szülte fáját - Szeged környéki ráolvasások és népi imádságok.* Szeged, 1978. Gazdag és kitűnő adatait e publikációkban már nem vehettük figyelembe.
- 3 FERENCZI IMRE: *Népi gyógymódok a bánásgyi magyarok körében.* In: *Néprajz és Nyelvtudomány*, XVII-XVIII. /1973-1974/ 281-297.
- 4 HORVATH ANNA: *Jelesnapi szokások és hiedelmek Ferencszálláson.* Kéziratban. Szakdolgozat a József Attila Tudományegyetem Néprajzi Tanszékén - 1971. Több jó népi orvoslási adattal. További hivatkozás: HORVATH ANNA: *Jelesnapi szokások*, 1971.
- 5 Gyenge Mátyásné Bakai Ilona 79 é. Közbeszölt és segített az emlékek felidézésében Gyenge Mátyás 84 é. 1969. III. 21.
- 6 Vörös Imréné Savanya Krisztina 81 é. közlése. 1969. III. 1.
- 7 Balogh Zsófia 63 é. közlése. 1969. III. 15. Diószegi Vilmos szintén hivatkozik "imádkozással" gyógyító kiszombori asszonyra. Ld. DIÓSZEGI VILMOS: *A sámánhit emlékei a magyar népi műveltségben.* Budapest, 1958. 339-340.

- 7/a
Varga Józsefné Schmidt Julianna /sz.1898/ közlése.
- 7/b,c,d
Bódi Andrásné Gazdag Margit /sz.1907/ közlései.
- 8
Ifj. Árva Pálné 38 é. 1971, V. 9.
- 9
Szeles Péterné Bálint Anna 77 é. Kiegészítő megjegyzés: kalap vagy sapka rátétele a gyermekre - Jójárt Mihályné Bálint Ágnes 82 é. közlése. 1975. X. 28.
- 10
Hegyközi Ilona 85 é. közlése. 1975. X. 23.
- 11
Hegyközi Ilona 85 é. közlése. 1975. X. 23.
- 12
Hegyközi Ilona 85 é. közlése. 1975. X. 23.
- 13
Tóth Pál 79 é. közlése. 1975. III. 15.
- 14
Jójártné Bálint Ágnes 82 é. és Szelesné Bálint Anna 77 é. 1975. X. 18.
- 15
Szeged népe /Temesköz népköltése/ II.k. Arad, 1882. 108, 111. - *Szeged népe /Szeged vidéke népköltése/* III. k. Szeged, 1891. 145-159. Az utóbbi könyvében olvasható adatokat közreadta az Ethnographia II. /1891/ évfolyamában is: 35-37, 69-72.
- 16
Szeged népe, II. 112. No. 56.
- 17
Szegedi népies imádságok és ráimádkozások. Népünk és Nyelvünk, I. /1929/ 189.
- 18
FERENCZI: *Népi gyógymódok a bánsgói magyarok körében*, 289.
- 19
A könyv szövegforrása, leírása 1975-ben készült.
- 20
A ráolvasás varázsló és költészeti aspektusára vonatkozóan ld. BÁLINT SÁNDOR: *Sacra Hungaria*. /Kassa, 1943./ 119. és kk. - SZENDREY ZSIGMOND: *Ráolvasóink eredetének kérdéséhez* Ethnographia, LII. /1941/ 105-112. - CS. PÓCS EVA: *A magyar ráolvasások műfaji és rendszerezési problémái*. Népi kultúra - népi társadalom, I. /1968/ 253-280. ERDÉLYI ZSUZSANNA: *Hegyet hágék, lőtőt lépék*, 1976. Bevezetés: 57-58, 97-98, 100, 116. A füstölés purifikáló szerepéről ld. SZENDREY AKOS: *A füstölés a magyar néphitben*.

- Ethnographia, XLVI. /1935/ 42-48. A titkosságról: FERENCZI IMRE: *Népi gyógymódok a bánásgyi magyarok körében*, 289-290., ERDÉLYI ZSUZSANNA: I. m. 63. A predesztinált rontó-szemeről és a ráolvasó-gyógyító beavatottságról az eddig idézett közleményeken kívül továbbiakat említhetnénk. A magyar nyelvterület szinte minden részéből hozhatnánk példát. A samanisztikus mozzanatok jelentkezésére utal DIÓSZEGI VILMOS: *A sámánhit emlékei*, 1958. 339-340. Az ő kiszombori adatahoz illő párhuzamokat jegyeztünk föl a bánásgyi magyarok körében /Csókán, Rábén, Szajánon/. Ld. az idézett közlemény mellett FERENCZI IMRE: *A táltos és a garabonciás képzete a jugoszláviai magyaroknál* c. publikációt: Ethnographia, LXXXV. /1974/ 272. Vö. GRYNAEUS TAMÁS: *Népi orvoslás ... Tápé*, 1971. 763. - ERDÉLYI ZSUZSANNA: I. m. 45-46. - HOPPÁL MIHALY- TÜRÖS LÁSZLÓ: *Népi gyógyítás Magyarországon*, 1975. Főleg: 50-51.
- 21 GRYNAEUS TAMÁS: *Népi orvoslás ... Tápé*, 1971. 776-78. Az innen közölt szemverés-hárító ráolvasás szövege szintén típusjegyzést mutat. Saját tápai följegyzésünkben /1969. III. 23./ ezekkel a szavakkal "küldte el" a gyógyítóasszony a szömverést: "*Embör verte, kalap alád, Asszony verte, konty alád, Lány verte, párta alád!*" Vincze Györgyné Török Mária 58 é. közlése.
- 22 BÁLINT SÁNDOR: *Hiedelemvilág*. Parasztélet a Vásárhelyi-pusztán. Szerk.: NAGY GYULA. Békéscsaba, 1975. 447.
- 23 GRYNAEUS TAMÁS: *Népi orvoslás Orosháza*n, 358. További Csongrád megyei példák POLNER ZOLTAN: *Föld szülte fáját...* Szeged, 1978. c. gyűjteményében.
- 24 A különböző kezdeményezések és publikációk közül kiemelkedő ERDÉLYI ZSUZSANNA könyve: *Hegyet hágék, lőtőt lépék*, 1976. Innen a no. 4. *Vízvezetés - gyesszkántálás* /106.l./ és a rítusra vonatkozó utalások - 106-108, 128, 137-143. - említhetők.
- 25 A könyv Semptén jelent meg 1578-ban. Okulásul és éretten-tő példaként 8 ráolvasó imát jegyzett föl és adott közre benne. A nevezetes szövegek a könyv 805-809. levelén olvashatók.
- 26 No. 5. *Az igeszetről*. BOLGÁR ÁGNES: *Magyar bájoló imádságok a XV-XVI. századból*. Budapest, 1934. 25. Az eredeti szöveg mai olvasatát a 33-34. lapon közli.
- 27 Vörös Imréné Savanya Krisztina 81 é. közlése. 1969. III. 1.
- 28 Balogh Zsófia 63 é. közlése. 1969. III. 15. Arhaikus rá-

- olvasó imát /KALLÓS ZOLTÁN gyűjtése/ közöl Moldvából ERDELYI ZSUZSANNA: *Hegyet hágék, lőtöt lépék*, 1976.104.No. 3. *Kerítés ijedtségre* címmel. Az ólomöntés módjáról tápai adatközlőktől ezeket hallhattuk: "Hát osztán, szóval akkor gyűtt az ólomöntés. Szintén, ha valamék gyermekféle fölsírt vagy rosszul érezte magát. Mőgijedt a gyermek! Mikó ijedhetött mőg?! Ott mőg ott mőntünk az uccán, a kutya ugatott, biztos attul ijedt mőg. Hát mit köllene véle csinálnni? Na, vigyük el az öreg Supernéhon, majd őnt rá ólmot. Akkó elvitték. Akkó mingyá dunnacsúcsostól, azt is elvitték. Vagy ha tízéves vót, azt is elvitték./- *Mit jellent az, hogy dunnacsúcsos?* Azt, hogy pólyás, csecsemő. És akkor elvitték. Oszt vót egy darab ólom. Vót az a szabadtűz. Betőtték a darab ólmot a kanálba. Akkó rátartották a szabadtűzre. A gyermeköt, azt a pólyásbabát fogta az anyya, oszt mikó fölolvadt az ólom, akkó egy tányér vízbe bele-suhintották azt a folyadék ólmot. Akkor az összemőnt benne, oszt nézték, hogy kutyaalak gyűn ki, vagy libaalak vagy tehén. Amilyen alakot kivőttek belőle, attul ijedt mőg. Na! Maj jobban lősz mos mán! Hónap osztán mán rámonták, hogy jobban van." 1969. III. 23. Bodó Istvánné Őrdög Rozália 55 é. közlése.
- 29 Gyenge Mátýásné Bakai Ilona 79 é. és Gyenge Mátýás 84 é. közlése. 1969. III. 21.
- 30 Vörös Imréné Savanya Krisztina 81 é. közlése. 1969. III. 1. Vő. a tápai följegyzéssel GRYNÆUS TAMÁS: *Népi orvoslás ... Tápe*, 1971. 766. A 767. lapon a rongybabákról fénykép látható.
- 31 A gyermek védelmét szolgáló mágikus és egyéb gyógymódokról további adatokat közlünk a *Szűreg és népe* c. monográfia "*Beleszűletés a közösségbe*" c. fejezetében. Szeged, 1977. 267-282.
- 32 HORVATH ANNA: *Jelesnap i szokások ...*1971. 66.
- 33 Csanádi Jánosné Balázs Mária 69 é. közlése. 1969.III.24.
- 34 Ezzel rokon a tápai /1969. III. 23/ följegyzésünk: "Hát nem tudott a gyermek idejire beszélni. Akkor hát mit csinálnak vele? Gyűttek ezek a kúdosok. Akkor vótak kúdosok. Oszt ha begyűtt a kúdos, akkor adtak neki kényeret, *kúdoskényeret*. De osztán kértek tőle, hogy aggyon egy csipet kényeret a másikkul, más kinyérből. Amit mástul kapott. És minél több kúdustul kértek kényeret, azt odaadták a gyermeknek, hogy majd jobban tud beszélni". Bodó Istvánné Őrdög Rozália 55 é. közlése.

- 35 Gyenge Mátyásné Bakai Ilona 79 é. közlése. 1969. III. 21.
- 36 Özv. Bárnai Józsefné Szigeti Julianna 71 é. közlése. 1969. IV. 13.
- 37 Fekete Andrásné Fejes Ilona 55 é. közlése. 1969. IV. 13.
- 38 Vörös Imréné Savanya Krisztina 81 é. közlése. 1968. XII. 3.
- 39 HORVÁTH ANNA: *Jelesnap i szokások ...* 1971. 66.
- 40 Viseráczk i Józsefné Kovács Ilona 64 é. közlése. 1969. III. 15.
- 41 Balogh Zsófia 63 é. közlése. 1968. XI. 19.
- 42 Csanádi Jánosné Balázs Mária 69 é. közlése. 1969. III. 24.
- 43 Özv. Bárnai Józsefné Szigeti Julianna 71 é. közlése. 1969. IV. 10. Másik apátfalvi /1967. IX. 3./ följegyzésünk szerint a mondóka így hangzik: "*Egér, egér! Adjál nekem vasfogat, Én meg adok csontfogat.*"
- 44 Vörös Imréné Savanya Krisztina 81 é. közlése. 1969. III. 1.
- 45 Vörös Imréné Savanya Krisztina 81 é. közlése. 1969. III. 1.
- 46 Vö. szerbhorvát *vrač* = kuruzsló.
- 47 Tóth József /sz. 1894/ közlése. 1976. VII. 4.
- 48 Hegyközi Rozália 66 é. 1975. X. 21.
- 49 Az adatközlő édesanyja.
- 50 Más betegség "elküldésére", pl. hideglelés ellen szintén alkalmazták. Erre utalt Fekete Andrásné Fejes Ilona 55 é. apátfalvi adatközlőnk. Az égitestek közül a Hold szerepel legtöbbször az archaikus gyógyítási rítusokban. Ld. KÁLMÁNY LAJOS: *A hold nyelv hagyományainkban*. Budapest, 1887. Szegedi és Szeged környéki - közöttük klárafalvi és szőregi - példákat idéz. Egy Kistelekről /Csongrád m./ szár-

mazó ráolvasó imában a hajnalt emlegetik az újhold helyett.
Ld. ERDÉLYI ZSUZSANNA: *Hegyet hágók, lőtőt lépék*, 1976.
44. Ld. ugyanitt a 145-146. lapon olvasható jegyzetet.

- 51 HORVÁTH ANNA: *Jelesnap i szokások*, 1971. 67, 68, 69.
- 52 HORVÁTH ANNA: *Jelesnap i szokások*, 1971. 68.
- 53 Jójárt Mihályné Bálint Agnes 82 é. és Szeles Péterné Bálint Anna 77 é. közlése. 1975. X. 28.
- 54 A fertőző betegségekhez sorolható szamárköhögés gyógyításáról Tápén /1969. III. 23./ jegyeztük föl: "Lesték, ha gyűtt a szamár az uccán. Valami szamár, ilyen fogat. Akkor kimöntek, és a szamárral haraptattak kenyeret, és abból a kinyérből adtak a gyerekeknek, aki szamárköhögésbe vót. És a "szamár föliből" is vöttek, a szamár tejiből. És ez vót a gyógyszer a szamárköhögésről." Bodó Istvánné Ürdög Rozália 55 é. közlése.
- 55 HORVÁTH ANNA: *Jelesnap i szokások*, 1971. 68.
- 56 Jójárt Mihályné Bálint Agnes 82 é. közlése. 1975. X. 28. Tápén hallottuk /1969. III. 23./: "A nagynéném többször mesélte, hogy ű sokáig sárgaságba vót. Oszt mindönt megpróbáltak neki, mégis hogy a sárgaságbul kikeverödne. Hát oszt azt javasolták neki, hogy három tetűt valahogy ögyön mög. Hát osztán, hogy ögye mög?! Hogy valahogy lemönnön neki, hát a szüleje elgondolta, majd ű elintézi. Vót lágykinyér. Átmöntek a szomszédba, hát ugy-e náluk nem vót tetű. Szóval átmöntek. A fejükből szöttek ki, a lányok fejiből a három tetűt. Beletöttek a kinyérnek a kelésibe a három tetűt, oszt mögkenték neki tejföllel. Annus néni mögötte a három tetűt a kinyérrel. Na, maj csak jobban lösz! Elmén a sárgaság belüle! Akkor hát sárga vót az továbbra is, mer még most is sárga.
Akkor csinálták azt is, hogy /a beteget/ mögfürösztöttek, oszt napkeletnek, vagy éppen napnyugatnak öntöttek a vizet, mer majd az elviszi a sárgaságot." Bodó Istvánné Ürdög Rozália 55 é. közlése.
- 57 Gyenge Mátyásné Bakai Ilona 79 é. közlése. 1969. III. 21.
- 58 HORVÁTH ANNA: *Jelesnap i szokások*, 1971. 68.
- 59 Jójárt Mihályné Bálint Agnes 82 é. és Szeles Péterné Bálint Anna 77 é. közlése. 1975. X. 28.

- 60 HORVATH ANNA: *Jelesnap i szokások*, 1971. 68.
- 61 HORVATH ANNA: *Jelesnap i szokások*, 1971. 68-69.
- 62 HORVATH ANNA: *Jelesnap i szokások*, 1971. 67. Vö. a Szőregről való és világosabb értelmű versikével. KALMÁNY LAJOS: *Boldogasszony ösvallásunk istenasszonya*. Budapest, 1885. 13, 24. A *Boldogasszony-teje* orvosságul szolgált /Szóreg/. KALMÁNY: U. ott: 23-24.
- 63 Arva Mihály 69 é. közlése. 1971. V. 9.
- 64 HORVATH ANNA: *Jelesnap i szokások*, 1971. 68.
- 65 Általános volt a fől sorolt községekben.
- 66 Jójárt Mihályné Bálint Ágnes 82. é. 1975. X. 28.
- 67 Szeles Péterné Bálint Anna 77. é. közlése. 1975. X. 28.
- 68 Özv. Bárnai Józsefné Szigeti Julianna 71 é. közlése. 1969. IV. 1j.
- 69 Balogh Zsófia 63 é. közlése. 1969. III. 15.
- 70 Kenderesi Lajos 79 é. közlése. 1975. X. 27.
- 71 Patkós Miklósné Fekete Ilona 29 é. közlése. 1969. IV. 10.
- 72 Gyenge Mátyásné Bakai Ilona 79 é. közlése. A visszaemlékezésben több más részletre is utalt Gyenge Mátyás 84 é. Ezek kiegészítették felesége szavait.
- 73 Balogh Zsófia 63 é. közlése. 1969. III. 15. Vö. a tápai metodussal - GRYNÆUS TAMÁS: *Népi orvoslás...* Tápé, 1971. 768.
- 74 Fekete Andrásné Fejes Ilona 55 é. közlése. 1969. IV. 10.
- 75 HORVATH ANNA: *Jelesnap i szokások*, 1971. 67. Csókáról, Egyházaskérről és Szőregről - "Maj' nem fáj!" befejezősorrall közölte KALMÁNY LAJOS: *Szeged népe*, III. 150. No. 15. Utal arra is, hogy a balta-fokkal történik a beteg torkának a megkeresztelése és a beteg megcsókolja a kemencét.

- 76 Több adatközlő. 1969. III. 15.
- 77 Kenderesi Lajos 79 é. közlése. 1975. X. 27.
- 78 Szeles Péterné Bálint Anna 77 é. közlése. Ugyanerről hasonlóan szólt nővére, Jójártné Bálint Ágnes 82 é. 1975. X. 28. Vö. a *nyakfog* főlhúzása műveletéről készült fotóval, a tápai hagyománnyal. Ld. GRYNÆUS TAMÁS: *Népi orvoslás* ... Tápé, 1971. 769.
- 79 Gyenge Mátyás 84 é. közlése. Tanúsította mindezt felesége, Gyenge Mátyásné Bakai Ilona 79 é. 1969. III. 21. Vö. a B. fejezetben az apátfalvi gyógymódhoz fűzött utalásunkkal.
- 80 HORVATH ANNA: *Jelesnap i szokások*, 1971. 68-69. Utal még arra, hogy: "A bodza héjával daganatra borogatnak."
- 81 Viseráczk i Józsefné Kovács Ilona 64 é. közlése. 1969. III. 15.
- 82 Viseráczk i Józsefné Kovács Ilona 64 é. közlése. 1969. III. 15.
- 83 Kenderesi Lajos 79 é., Kerekes Ferencné Kovács Julianna 74 é., Jójártné Bálint Ágnes 82 é., Szelesné Bálint Anna 77 é. közlése. 1975. X.
- 84 Szeles Péterné Bálint Anna 77 é. közlése. 1975. X. 28.
- 85 Kenderesi Lajos 79 é. közlése. 1975. X. 27.
- 86 HORVATH ANNA: *Jelesnap i szokások*, 1971. 68.
- 87 Bálint Ferenc 80 é. közlése. 1976. I. 16.
- 88 HORVATH ANNA: *Jelesnap i szokások*, 1971. 67. Az "Imádságok és ráolvasók" között hasonló eljárást közölt KÁLMÁNY LAJOS Szegedről. *Szeged népe*, III. 1891. 159. No. 50.
- 89 Több adatközlő. 1975. X. 26.
- 90 HORVATH ANNA: *Jelesnap i szokások*, 1971. 68.

- 91 Kenderesi Lajos 79 é. közlése. 1975. X. 27.
- 92 Gyenge Mátyásné Bakai Ilona 79 é. közlése. Magnetofon felvétel: 1969. III. 21. Az imádság és az asszony tudásának hatékonyságát többször hangsúlyozta a beszélgetésben résztvevő férj, Gyenge Mátyás 84 é.
- 93 *Szeged népe*, III. 1891. 156-157.
- 94 GRYNAEUS TÁMAS: *Népi orvoslás ...* Tápé, 1971. 764, 780.
- 95 ERDELYI ZSUZSANNA: *Hegyet hágék, lőtőt lépék*, 1976. 122. lap. No. 9.
- 96 BORNEMISZA PÉTER: *Válogatott írások /1553-1584/*. Összeállította ... NEMESKÜRTY ISTVÁN. Budapest, 1955. 256. Az eredeti szöveget és annak 19. századi rokon változatát ld. BOLGÁR AGNES: *Magyar bájoló imádságok a XV-XVI. századból*. Budapest, 1934. 24-25., ill. 32-33.
- 97 BORNEMISZA, *Válogatott írások*, 1955. 254-255.
- 98 Ld. JAKUBOVICH EMIL: *Adalékok nyelvemlékeink sorozatához*. III. 1488. *évi Bagonyai Rólvadások*. Magyar Nyelv, XVI. /1920/ 79. és 80. lapon olvasható jegyzet. Legújabb kiadása: MOLNAR JÓZSEF - SIMON GYÖRGYI: *Magyar nyelvemlékek*. Budapest, 1976. 104-106.

BESCHWÖRUNGEN, ARCHAISCHE VOLKSTÜMLICHE HEILVERFAHREN
AUS DER UMGEBUNG LÄNGS DER MIERESCH /MAROS/

von

Imre Ferenczi

Die Publikation veröffentlicht neue Angaben zum archaischen volkstümlichen therapeutischen Material aus dem Südosten des Ungarischen Tieflandes /Südost-Ungarn/ aus den im Mündungsgebiet der Mieresch /Maros/ liegenden Dörfern /Apátfalva, Ferencszállás, Klárafalva, Maroslele, Szöreg/. In den Aufzeichnungen werden auch in bei Szeged liegendem Tápé gesammelten Parallelen vorgezeigt. Die im Laufe von Geländearbeit / Aufzeichnung an Ort und Stelle/ eingesammelten Traditionen beziehen sich auf den Kreis der Kinder- und Erwachsenen-Beschwörungen. Gruppierung: Erkrankung des Kleinkindes durch bösen Blick. In diesen Fällen wird die Krankheit durch die zauberkräftigen Augen hervorgerufen. Die Krankheit wird durch Zauberschläge und Zaubersprüche ausgejagt. Dies wird von zu den Zauberern zu zählenden Heil-Frauen durchgeführt. Ihr Andenken ist nur noch lebendig. Die Personen, von denen der Verfasser seine Informationen erhielt, gehören zu der ältesten Generation. Eine eigenartige Gruppe bilden die magischen Praktiken, die alle dazu dienen, dass sich die Kinder schneller entwickeln /früher gehen und sprechen können/. Daran können sich ebenfalls die älteren Generationen erinnern. Heute wendet sich schon jeder an den Arzt. Das Kapitel der zum Kurieren der Erwachsenen zählbaren archaischen Heilverfahren fasst in sich die Fälle des magischen Verderbens und des magischen Krankheitsabwehrens. Es gibt weiterhin die empirischen Traditionen von der Diagnose der inneren Krankheiten und von ihrer Heilung bekannt. Zahlreiche Aberglauben und Zaubereien verknüpfen sich auch mit dem Kurieren der Erwachsenen. Ähnlicherweise geschieht auch die Heilung der Hautkrankheiten, des Hals-

schmerzens, der Geschwülste verschiedenster Herkunft, des Zahnschmerzens, des Kreuzwehs und anderer rheumatischen Krankheiten. Dasselbe kann auch von der Heilung der Verrenkung und des Bruchs gesagt werden. Dabei wurden Kräuter, in der Praxis bewährte Heilverfahren, aber darüber hinaus des öfteren auch zauberkräftige Gebete zum Abwehren der Krankheit in Anspruch genommen. Diese Gebete und Zaubereien blicken geschichtlich belegbar auf eine mehrere hundert Jahre alte Tradition zurück. In Ungarn wurden ähnliche Angaben schon in den XV-XVI. Jahrhunderten aufgezeichnet. Die Angaben sprechen auch dafür, dass die vom Autor aufgezeichneten und ans Band aufgenommenen archaischen Heilverfahren in Szeged und in den umliegenden Dörfern, sowie in den ungarisch sprechenden Ansiedlungen von Nord-Jugoslawien /im Banat/ ebenfalls verbreitet waren. Das beweisen die in der zweiten Hälfte des vergangenen Jahrhunderts durchgeführte Sammlung von LAJOS KÁLMÁNY und die neuerlich veröffentlichte Sammlung des Autors aus dem Kreis der ungarisch sprechenden Bevölkerung desselben Gebietes /siehe Néprajz és Nyelvtudomány, Band XVII-XVIII./. In den von den Städten weit entfernter gelegenen Dörfern kommt noch der Aberglaube von dem die Krankheit der Kinder hervorrufenden bösen Blick vor, und dementsprechend auch die Weise, dass der Säugling durch Zaubersprüche geheilt wird. Diesbezügliche Beispiele erwähnt der Autor in der Publikation, welche die im Kreis der in Jugoslawien /im Banat/ lebenden Ungarn gemachte Sammlung bekannt macht. Im Laufe seiner längs der Mieresch /Maros/ durchgeführten Forschungen begegnete ihm solche Methoden nicht mehr.